

Mari José Olaziregi Austiza, Barbara Pregelj
San Sebastian/Donostia, Ljubljana

UDK821.134.2(466)-97.09:
821.163.6-97.09"15/16"

ZLATA DOBA, ŽELEZNA DOBA ALI DOBA LITERATURE?
VPRAŠANJE PERIODIZACIJE, REFORMACIJE,
PROTIREFORMACIJE V LUČI OPOZICIJE MED VIZUALNO-USTNIM
TER PISNIM SKOZI OPTIKO SLOVENSKE, BASKOVSKO
IN ŠPANSKE LITERARNE ZGODOVINE

V prispevku se avtorici ukvarjata s specifikom periodizacije španske, baskovske in slovenske literature. Zanimajo ju poimenovanja (zlata doba, reformacija, protireformacija, katoliška obnova, barok), pojem in pojav nabožne književnosti v vseh treh literaturah ter odnos do ustnosti in podobe. Slovensko-špansko-baskovska primerjalna optika izriše predvsem kontrast med (veliko, osrednjo) špansko ter (majhnima, perifernima) baskovsko in slovensko literaturo, ki jih povezuje nekaj podrobnosti: začetek pisanja literature se ujame z vstopom v Gutenbergovo galaksijo, nabožni, utilitarni značaj njihove starejše književnosti, predvsem pa močna zavezanost ustnemu ter v posttridentinskem času tudi povezava s podobo.

španska književnost zlate dobe, slovenska književnost, baskovska književnost, osrednje/periferne književnosti, nabožna književnost, utilitarnost, ustnost, vizualnost

In this article the authors tackle the specifics of the periodisation of Spanish, Basque and Slovene literature. They are interested in the denominations (the Golden Age, the Reformation and Counter-Reformation, the Catholic Restoration and the Baroque), the concept and emergence of religious writing in all three literatures, and their attitudes towards oral expression and image representation. The comparative prism of Slovene-Spanish-Basque literature mainly illustrates the contrast between the larger, centralised Spanish literature and the smaller and peripheral Basque and Slovene literatures which have certain things in common: the writing of the literature starts with the beginning of the Gutenberg galaxy, the religious and utilitarian character of the older literature and especially the strong dedication to the oral, as well as, during the post-Tridentine period, the connection with the image.

Spanish literature of the Golden Age, Slovene literature, Basque literature, central/peripheral literatures, religious literature, utilitarianism, oral and visual representation.

»Očitno je, da se začenja zlata doba, ki smo jo pričakovali,« je leta 1523 zapisal granadski upravnik Juan Rodríguez de Pisa in tako prvič v Španiji uporabil oznako zlata doba (Siglos de Oro) (Aguinaga idr. 1986). Španci v 16. in 17. stol., na katere se je pozneje oznaka nanašala, večinoma z njim niso delili *renesančne* zavesti, da

živijo v zlati dobi. Nasprotno, Juan de Castilla y Aguayo je 1586 navedel: »Pravijo, da je bila nekoč zlata doba, za njo srebrna, ta, v kateri zdaj živimo, pa je doba literature.« Leta 1605 je Cervantes na enem najbolj citiranih mest Don Kihota zapisal: »Srečna doba in srečni tisti vekovi, ki so jim stari vzdeli ime zlati, pa ne zategadelj, ker bi se v njih zlato, ki se v naši železni dobi tako ceni, pridobivalo brez truda, marveč zavoljo tega, ker tedaj tisti, ki so v njih živeli, niso poznali besedi *tvoje* in *moje*.« V obeh navedkih prevladuje negativno pojmovanje, ki so ga španski misleci in zgodovinarji 18. stol., ko se je pojem začel uporabljati kot oznaka za obdobje, spregledali; pač pa je v tem času pojem dobil (in zadržal) tudi pomen povečevanja nacionalnega. Ena od značilnosti španskega zgodovinopisja je (tudi še v 20. stol.) dojemanje Španije kot posebne zgodovinske enote. Ta temelji na mesijanskem pojmovanju Španije, za katero zgodovinski zakoni naj ne bi veljali (Godzich 1998: 80–81), kar pojasnjuje večno skepso (ki jo še utrjujejo literarna besedila) do rabe druge ustaljenih periodizacijskih pojmov, kot sta denimo renesansa in barok.

Pojem zlate dobe je v zgodovinopisju in literarni zgodovini problematičen z različnih vidikov.¹ Najočitnejši je ta, da se aksiološki pojem uporablja za konkretni zgodovinski obdobji. Poleg tega se zaradi svoje specifike upira podmeni, da je kljub različnosti in heterogenosti literarnih pojavov o njih mogoče govoriti z enotnim diskurzom (Godzich 1998: 325) ter tako daje prav tistim, ki so opozarjali pred rabo splošnih periodizacijskih pojmov v različnih nacionalnih kontekstih. Če ostaneva pri baroku in pritegneva Zoranu Kravarju (1982: 52), ko na različne nacionalne literature pogledamo brez predsodkov in upoštevamo to, kar je bilo v resnici ustvarjeno, in ne tega, kar bi glede na splošno zgodovino morali pričakovati, je očitno, da je skupek pojavov, ki zahtevajo skupno poimenovanje, majhen; zato je namesto o sočasnosti bolje govoriti o raznovrstnosti znotraj istega časovnega obdobja. Za Kravarja obstaja občutna razlika med zahodnoevropskimi² literaturami ter srednje- in vzhodnoevropskimi: ta se kaže v estetskem značaju postrenesansne zahodne literature in pragmatičnem, utilitarnem značaju predrenesansne književnosti v Srednji Evropi in na evropskem vzhodu. Čeprav je združba zahodnoevropskih literatur bolj homogena, so tudi znotraj nje posebnosti in zato tudi težave pri avtomatski rabi »orodij, ki so primerna in učinkovita pri opisu drugih literarnih sistemov« (Lasagabaster 1987: 37). Tako denimo »obdobne oznake, ki sestavljajo zgodovino velikih zahodnih literatur, za baskovsko književnost niso primerne« (Aulestia 1992: 51); po drugi strani pa tudi pojem nacionalnih književnosti doživlja spremembe: za španski kontekst je pomenljivo, da po 16. stol. ni več mogoče govoriti o španski literaturi, saj tudi ustvarjalcev ne določa njihova nacionalna pripadnost ali mesto rojstva, pač pa njihov jezik (Guillen 1998).

¹ Tudi italijansko in francosko zgodovinopisje sta nekaj časa uporabljala pojem Zlate dobe, a sta ga opustila; pravzaprav je značilnost vseh civilizacij, da v mitski preteklosti iščejo svojo Zlato dobo (Ovidij, Fuentes).

² Ta pojem ni identičen z geografskim pojmovanjem.

Čeprav so v 16. in 17. stol. na ozemlju španske monarhije govorili in pisali različne jezike, zlata doba nedvomno pomeni vzpon in nadvlado kastiljščine. V nasprotju z raznolikostjo kulturnega izraza v kastiljščini (Maravall 1990; García Cárcel 1998; Pregelj 1999) od leta 1545, ko izide Etxeparova pesmarica *Linguae Vasconum Primitiae*, prva knjiga v baskovskem jeziku, do leta 1879, v euskari izide le 101 knjiga, od katerih so le štiri zares literarne. Večinoma gre za prevode, tudi prevod Nove zaveze (J. de Leizarraga), in nabožna besedila (katekizme, pridige), ti predvsem širijo registre baskovskega jezika, med katerimi so najpomembnejši kalvinistični spisi J. de Leizarraga in *Gero (Potem, 1643)* Pedra de Axularja, ki velja za vrhunec baskovske nabožne književnosti. Besedilo ima značaj duhovnega priročnika, namenjeno pa je laikom, ki jih v posttridentinskem občutenju časa usmerja k njihovim moralnim obveznostim.

Razlika med francoščino ali kastiljščino,³ za katero je Lope de Vega dejal, da ima v vsaki ulici enega pesnika, ter literarnim korpusom baskovske književnosti je torej velika; baskovska književnost očitno sodi med književnosti, ki jih je Kravar označil za predrenesansne. Ob literaturi v kastiljščini je baskovska književnost »neznana, majhna, nenavadna, zapoznena«⁴ književnost, ki so ji bile socio-zgodovinske okoliščine nenaklonjene vse do zadnje tretjine 20. stol., obenem pa povezana z usodo jezika, v katerem se izraža. Njen razvoj dobro ponazarja podoba spečega ježa, ki se, da bi se zaščitil, zvije v bodeči klopčič. Ta baskovski jež, ki je spal stoletja, se je v 20. stol. prebudil.

V primerjavi s špansko literaturo v kastiljščini, ki velja za eno osrednjih, velikih literatur in ki v obdobju, ki naju zanima, doseže enega svojih vrhuncev, ki je obenem tudi eden od vrhuncev evropske (svetovne) literature, veljata baskovska in slovenska književnost za periferni, majhni književnosti. Če primerjamo nabor besedil vseh treh književnosti po njihovi kvantiteti, po številu očitno izstopa literatura v kastiljščini, na drugi strani pa je pomenljivo majhno število besedil v slovenskem in baskovskem jeziku. Očitno je tudi, da je v primeru španske literature v kastiljščini težko govoriti o nabožni književnosti, kajti pozna tolikšno oblikovno in vsebinsko diferenciacijo, da je očitno, da bi bila osredotočenost na zgolj enega od njenih aspektov povsem neustrezna. A to še ne pomeni, da se ta literatura tudi ne utemeljuje v veri, pač pa, da ji je ta inherentna, vgrajena v njene najgloblje temelje in zato

³O francoščini in kastiljščini govoriva, ker se ob baskovskem jeziku euskari oba jezika govorita v Baskovski deželi. Skupina govorcev baskovščine je relativno majhna, trenutno jo sestavlja okoli 700.000 ljudi, ki živijo na obeh straneh Pirenejev. Politična meja, ki danes deli Baskovsko deželo, obenem pomeni tudi različen pravni status. Po španski ustavi iz leta 1978 ima baskovski jezik v avtonomnih pokrajinah status uradnega jezika, v francoskem delu Baskovske dežele pa ne. Posledice te neenakosti je lahko predvideti: zaradi vzpostavitve dvojezičnih modelov šolanja in subvencioniranja knjižne produkcije v baskovskem jeziku je baskovski literarni sistem v španskem delu trenutno veliko močnejši in dinamičnejši od francoskega. Ker se Baski izražajo v treh jezikih (kastiljščini, francoščini in baskovščini), tudi baskovska literatura in njen sistem nastaja v vseh treh jezikih.

⁴Uporabljava oznake, s katerimi je literarna kritika označevala baskovsko književnost ob recepciji del Bernarda Atxage po svetu.

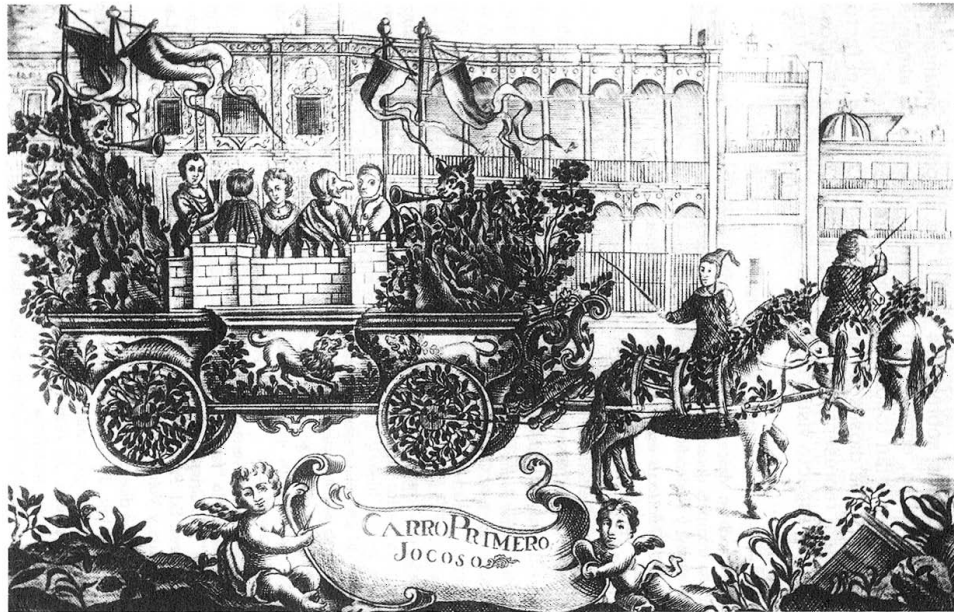
ni nobene potrebe, da bi to posebej poudarjali z ustrežno literarnovedno oznako. Nabor besedil v slovenski in baskovski književnosti je tako očitno nabožen, da ne preseneča, da se poleg pojma nabožna književnost celo v njuni periodizaciji uporabljajo pojmovanja za verska gibanja.

Pojma reformacija in protireformacija je mogoče najti v nekaterih baskovskih literarnih zgodovinah (Juaristi 1987; Salaberri 2002; Aldekoa 2004), lingvist in pobudnik združitve baskovskega jezika Luis Michelena v *Zgodovini baskovske književnosti* (1960) pa raje govori o ustnem obdobju (do 16. stol.), klasiki (16.–19. stol.) in 20. stol. Večina slovenskih literarnih zgodovinarjev v svojih periodizacijah uporablja pojma reformacija in protireformacija.⁵ Poimenovanje po najpomembnejših verskih gibanjih 16. stol. in njun prehod v literarno zgodovino je v skladu z utilitarno-nabožnim značajem slovenske književnosti; reformacija je očitno sklenjen, enovit pojav, pojem protireformacije pa se (ne prav jasno) nadgrajuje/dopolnjuje/podaljšuje s katoliško reformo in povezuje s pojmom baroka.

Takšno pojmovanje spominja na poskuse enačenja baročne umetnosti z umetnostjo protireformacije, toda ne s poudarki, ki se nama zdijo ključni. Enačenje obeh pojmov (Semrans, Weisbach, Wellek) je bilo in je še zelo polemično. Da bi poudarili vidik, ki naju zanima, se je ponovno treba vrniti k španskemu obdobju zlatega veka, ki ni pojmovan enoplastno in enovito, pač pa kot obdobje konfluente, v kateri je barok razumljen kot nadaljevanje renesanse in njena prilagoditev nacionalnim modelom (Alborg). Podobno kot v Španiji je tudi na tedanjem slovenskem ozemlju renesansa zelo specifična (in daleč od poganske ideje, ki po Burckhardtu prevlada), za kasnejši razvoj pa je odločilno obdobje baroka. Ko govoriva o baroku, se najino dojemanje obdobja v veliki meri ujema s pojmovanjem kulture v baroku (*La cultura del Barroco*, 1990) pri Joséju Antoniu Maravallu.

Maravall je raziskoval različne vidike baročne duhovne strukture. Izhajal je iz širokega pojmovanja kulture, ki jo je razumel kot mrežo vrednot, želja, verovanj, mitov in načinov življenja in ravnanja. Poleg neposrednega prenosa tridentinskih reform v špansko zakonodajo (1564) in absolutistične monarhije je za Maravalla baročna kultura predvsem odraz globoke socialne krize. Zavest o tej povzročajo negotovost med skupinami na oblasti in tistimi posamezniki, ki se z njimi identificirajo, zato je baročna kultura izraz manipuliranja v korist monarhično-plemiških slojev, kultura reakcije, ki je usmerjena proti mobilnosti in uporablja neposredna represivna kot tudi bolj prefinjena propagandistična orodja. Poleg najrazličnejših oblik in

⁵ Če se omejeva le na avtorje najbolj uporabljanih slovenskih literarnih zgodovin: Grafenauer (1920) piše o obdobju reformacije (1530–1598) in katoliški obnovi (1598–1765), svoj sistem pa pozneje razširi na obdobje protestantizma (od 1530 do konca stoletja), obdobje rekatolizacije (1600–1678) in katoliške reforme in baroka (1678–1750). Kos (1977) govori o reformaciji in protireformaciji (1550–1615) ter baroku (1672–1768); med obema obdobjema je tudi obdobje slovstvenega zastoja, ko ne izide nobena knjiga. Tudi Pogačnikova (1968) periodizacija ohranja oznako reformacije in protireformacije, uvaja pojem manierizma, a od doslej navedenih se razlikuje tudi po določanju njihovega začetka in konca z ustvarjalci (Trubar–Čandek; Adam Skalar–Žiga Popovič). Pojme reformacije in protireformacije uporabljajo tudi Joža Glonar, France Kidrič, Marja Boršnik, Mirko Rupel in Alfonz Gspan.

Lâmina III: Carro primero, *Aplauso real* . . . , Sevilla [1742]
lâm. entre pp. 36–37

Slika 1: Gledališče na vozovih, Sevilla, 1742

postopkov zastraševanja (še posebej inkvizicije in vojsk posameznih plemičev) ter poskusa države, da bi Cerkev spremenila v *instrumentum regni*, ki nadzira tudi vest posameznika, je začel nastajati sistem množične propagande, ki so ga narekovali tisti, ki so v rokah držali najpomembnejše družbene vzvode. Ljudi so skušali očarati v gledališču (Slika 1),⁶ s pridigami (Slika 2), najrazličnejšimi vrstami emblemov; navdušenje in napetost pa ustvariti tudi z vidnejšimi dokazi moči, kot so zabave in ognjemeti.

Tem manifestacijam baročne propagande je skupno, da povezujejo ustno z vizualnim, kar širi našo perspektivo in nas vrača v kontekst dveh Evrop 16. stol., protestantske in katoliške, o katerih je v svoji *Protestantski etiki in duhu kapitalizma* pisal Max Weber. Kot je znano, je Weber trdil, da razlike na verskem področju

⁶Morda lahko najboljši primer gledališča, ki je deloval kot politična in družbena propaganda, najdemo pri Lope de Vegi. O njegovih uprizoritvah se je govorilo, da novemu, nediskriminiranemu občinstvu – žloti – daje to, kar si domnevno samo želi: obilje dogodkov, verzno in oblikovno raznolikost, predvsem pa dramatsko strukturo pojmov, s katerimi se je velika večina gledalcev naučila identificirati. Ti pa so bili: obramba kraljevine, ohranitev časti kot bistva individualnega in socialnega življenja ter stalno potrjevanje ljubezni, ki je opravičilo za vse. Številno občinstvo komedije je imelo horizont ali sistem pričakovanj, ki so se jim Lope in drugi dramatik znanli prilagoditi in jih zadovoljiti. Ena od najpomembnejših značilnosti tega množičnega občinstva, ki je bilo družbeno zelo raznovrstno, je bila njegova ideološka homogenost.

narekujejo razlike na številnih drugih področjih, med drugim tudi drugačen odnos do knjige in branja. Protestantizem je spodbujal neposredno prebiranje *Svetega pisma*, s tem pa povečeval pomen (tihega) branja. Katoliška praksa je bila drugačna, zahtevala je ustno prenašanje svetih besedil. Slušno razumevanje je bilo vseskozi povezano s pokristjanjevanjem in ravno zato je ustno razumevanje po 9. stol. postopno začelo izgubljati manjvredni značaj (Le Goff 1983: 217). Z izumom tiska je sicer branje postalo dostopnejše, toda oba načina recepcije sta še dolga stoletja soobstajala. 16. in 17. stol. pomenita prehod od glasnega branja, namenjenega poslušanju, proti tihemu branju, kot ga razumemo danes (Frenk 1982: 105), za kar najdemo številne primere v španskem zlatem veku (Pregelj 1999: 85–89). Šele v 19. stol. pride do dokončnega upada slušne recepcije literature (Genette 1969: 124).

Tudi ignacijanska metoda je temeljila na vizualnem: sveti Ignacij je sledil navodilom reformirane cerkve (25. zasedanje tridentinskega koncila, 1563) in v uvodnem delu svojih *Duhovnih vaj* namenil precej pozornosti »kontemplaciji ali meditaciji vidnih stvari [...], ko z očmi domišljije gledamo konkreten kraj, kjer je predmet kontemplacije« (1991: 23) (Slika 3).

Slika 2: Pridigar

CAPITULO XX.

Introduze las quartas Moradas, y explicando el texto de la Santa Madre, dá noticia de los grandes bienes que encierran, comienza á tratar de la oracion de recogimiento; dice algunos puntos muy preciosos, para los que han llegado á este estado.

Lvego que nos obric- iraren las quartas Moradas.
ron la puerta, para en- despues de aver dado nosy

Slika 3: Meditacija s pomočjo podobe J. Rojas y Ausa, *Representaciones de la verdad vestida*, 1679

Nekateri drugi jezuitje, med njimi tudi Peter Kanizij in Frančišek Borgijski, so šli še dlje: podobo v duhu je zamenjala podoba. Za uspeh protireformacijske umetnosti in duha je bilo odločilno podjetje jezuita Jerónima Nadala, ki je 1593 v Antwerpnu izdal *Podobe svetopisemske zgodovine* (*Evangelicae historiae imagines*), v kateri je v pripovedi o Jezusovem življenju in delu združil svetopisemsko besedilo in podobo. Leta 1594 in 1595 je pod naslovom *Anotationes et Meditationes in Evangelia* izšla še razširjena različica dela, ki je bilo deležno tolikšnega uspeha, da so ga večkrat ponatisnili (zadnjič 1707) in je vplivalo na začetek kitajske krščanske umetnosti, ki podob ni prerisovala, temveč jih je po svoje interpretirala (Sebastián 1989: 63). V zadnji izdaji je pater Ceballos v uvodu zapisal:

Ob svojem izidu so bile *Podobe svetopisemske zgodovine* zaradi povezave med tiskano podobo in besedilom ob svojem izidu neverjetno izvirne. Po eni strani so se vračale k vidno-intuitivno metodi osebne molitve [...], kot jo je izoblikoval sveti Ignacij Loyolski, po drugi strani pa so v skladu z navodili tridentinskega koncila učinkovito prispevale k poučevanju množic ter tako dodobra izkoristile tehniko reproduciranja in razmnoževanja podobe s pomočjo bakrorezov. (Sebastián 1989: 65.)

Tudi za slovensko in baskovsko književnost je pomembna povezava med katoliškim svetom in ustno-slušno kulturo. V baskovski literaturi je ta še poudarjena s

periodizacijo in obsežnim ljudskim slovstvom. Vpliv ljudske pesmi je močan tudi v *Linguae Primitie Vasconiae* (1545), pa tudi že omenjeni Gero svoje bralce in poslušalce nagovarja v značilnem pridigarskem tonu (Orpustan 1996: 55–57). Retorična proza je v baskovski književnosti 17. stol. močno zastopana, za povezavo med ustnim in podobo pa je pomembno tudi gledališče, še zlasti pastorala.

Pokristjanjevanje na Slovenskem je z ustnim sporočanjem neposredno povezano tudi s »pismom brez pismenk«;⁷ pomen ustnega (spovedi) je močno poudarjen tudi v Brižinskih spomenikih. Ljudsko slovstvo je ustno; pri dramskih besedilih (jezuitskih in kapucinskih verskih igrah, duhovnih igrah, Škofjeloškem pasijonu) je povezava med ustnim in podobo očitna. Tudi ena izmed konstant starejše slovenske književnosti, pridiga, ki doživi svoj vrhunec ravno v obdobju reformacije, predvsem pa protireformacije in baroka, je ustni žanr, kar je povsem v skladu s tridentinskim koncilom, ki je podpiral rabo pridige, kar je razvidno tudi iz zapovedi škofom in dušnim pastirjem, da morajo govoriti vernikom vsako nedeljo in za praznike; v velikonočnem času in v adventu po možnosti vsak dan. O tem, da gre za zapis

Slika 4: Čandkova priredba Kanizijevega *Katekizma*

⁷ V tem smislu je zelo zanimiva razlaga sintagme »carta sine litteris« iz besedila *Conversio Bavariorum et Carantanorum* iz leta 871. Milko Kos jo tolmači kot dokaz nezanimanja naših prednikov za pisanje in branje.

govorjene besede, pričajo številne opombe pri Svetokriškem.⁸ Da pridige niso napisane za prebiranje, temveč za premišljevanje, nas v skladu z ignacijansko metodo v uvodu v svoje pridige prepričuje tudi jezuit Jernej Basar. Za ustrezno povezavo med besedo in podobo so poskrbeli tudi slovenski jezuiti, predvsem Janez Čandek s prevodom in priredbo Kanizijevega *Katekizma* (Slika 4). O Kanizijevi metodi je prireditelj zapisal: »Kar tu Pismu tem, kateri tuistu brati snajo, tu tem, kateri tiga nesnajo ty Malani Pildi, kadar jih vidio, sturee; vteh namrich tudi tiga Pisma nevuzheni vidio, zhessar se derchati imajo: vleteh bero, kateri Pismu nesnajo.« Za razmišljanje o povezavi med podobo in besedo je pomemben tudi celoten Valvazorjev opus, ki je izrazilo vizualen.⁹

Morda tako pojmovan ustni značaj starejše slovenske književnosti, ki se v času protireformacije v povezavi s podobo še okrepi, lahko pojasni tudi odsotnost osnovnih liturgičnih besedil, ki jih je Grafenauer pripisoval napačnemu tolmačenju zapovedi *fides ex auditu*, pa tudi literarni zastoj med leti 1615 in 1672. V tem kontekstu ne preseneča, da se tridentinski koncil vrača k rabi *Vulgate*, ki jo je mogoče prebirati le s posebnim škofovim privoljenjem (Grdina 1997: 63), kot ne preseneča, da je škof Hren v Vatikanu za osebno rabo duhovnikov izprosil rabo protestantskega prevoda Svetega pisma brez spornega uvoda. Za novi katoliški prevod je bilo treba čakati od 1784–1802. Še eno ujemanje: v Španiji so prevod celotnega Svetega pisma v španščini dočakali leta 1790.¹⁰ Skušajmo razlago inkvizitorjev (Zapatov Indeks), s katero so zavrnilo prevajanje Svetega pisma v španščino, uporabiti tudi za razumevanje mentalitete v Srednji Evropi: »Kot učijo izkušnje, bi s tem, ko bi dopustili Sveto pismo v ljudskem jeziku, zaradi nepremišljenosti, nevednosti ali človeške zlobe, povzročili več škode kot koristi: prepovedujemo celotno Sveto pismo v natisnjeni in rokopisni obliki v katerem koli ljudskem jeziku.«

Naj skleneva razmišljanje, ki naju je od vprašanj periodizacije pripeljalo do nekaterih vsebinskih določil baskovske, slovenske in španske literature v 16. in 17.

⁸ Kjer med drugim lahko tudi beremo: »Sic **narra** sanctitatem & miracula Patroni, incujus honorem Ecclesia aedificatur« (IV, 250); »**Narra** ejus ad mortem praeparationem, & ultima verba« (IV, 380); »Hic **narra** ejus bona opera« (IV, 402); in še: »**z besedo** inu eksempelnam en duhovni paster je dolžan svoje ovčice vižat na pot tega izveličanja« (IV, 71) in »te grešne **skuži pridige** od službe hudečeve odvrnit« (IV, 86); »kar **ste slišali** v moji prvi pridigi« (IV, 485); »kakor smo včeraj **slišali**« (IV, 201). Mesta v besedilu sva podebelili avtorici prispevka.

⁹ Naj v tem kontekstu naštejemo le naslednje: *Pasijonska knjižica*, 1679; *Topografija sodobne vojvodine Kranjske, to je podoba vseh mest, trgov, samostanov in gradov, kakor zdaj stoje v vojvodini Kranjski. Izdal na Bogenšpergu na Kranjskem leta 1679 s posebno prizadevnostjo Janez Vajkard Valvasor; Topografija lamberskih gradov, trdnjav in gospostev na Kranjskem, upodobljenih po naravi*, 1679; zbirka bakrorezov v Ovidijevih Metamorfozah, 1680; *Topografija sodobne najvojvodine Koroške, to je podobe vseh mest, trgov, samostanov in gradov, kakor zdaj stoje v nadvojvodini Koroški*, 1681; *Topografija solnograške Koroške* [...], 1681; *Theatrum mortis humanae tripartitum*, 1682; *Die Ehre des Hertzogthums Crain* 1689; več rokopisov satiričnega Ovida v nemščini, zbirka bakrorezov, zbirka skic za topografijo itn.

¹⁰ Pred tem so bili prevedeni le posamezni deli Svetega pisma. Zanimivo je, da tudi kardinal Cisneros v znamenitem prevodu Svetega pisma, *Biblia Poliglota Complutense*, ki velja za enega največjih dosežkov španskega humanizma, poleg besedila v hebrejščini, aramejščini, grščini in latinščini, ni predvidel besedila v španščini.

Aeneum & ferreum Seculum.
Die Kupfern Zeit bracht krieg und streit, Die Kuffern alles Derselwid.

Slika 5: *Metamorfoze*, Valvasor, 1860

stol. Iskanje vzporednic med njimi je pokazalo, da podobna orodja v različnih kontekstih, predvsem v kontekstu velikih in malih literatur, lahko pripeljejo do pomenljivih razlikosti. Mali literaturi, baskovska in slovenska, sta močno zavezani ustnosti, ki je močno prisotna tudi v španski literaturi. Protireformacija vlogo ustnosti še poudari in jo poveže s podobo, pri čimer je odločilna ignacijanska metoda ter tudi vpliv jezuitov v vseh treh literaturah. Skozi povezavo med ustnim in vizualnim se v španski, pa tudi baskovski in slovenski literaturi 16. in 17. stol. pokaže enovitost in notranja razvojna logika. Kljub pionirskemu značaju, ki ga ima v slovenski in baskovski književnosti reformacija, so v njenem razvoju opazna tudi orodja, ki jih poudari protireformacija. Naj zato na naslovno vprašanje odgovoriva s pomenljivo Valvasorjevo podobo (Slika 5): med ilustracijami Ovidovih *Metamorfoz* manjka namreč ravno zlata doba, ohranijo pa se srebrna, bronasta in železna.

Literatura

AGUINAGA, Carlos Blanco, RODRIGUEZ PUERTOLAS, Julio, ZAVALA, Iris M., 1986: *Historia social de la literatura española (en la lengua castellana)*. Madrid: Gredos.

ALBORG, J. L., 1972: *Historia de la literatura española*. Madrid: Gredos.

ALDEKOA, Iñaki, 2004: *Historia de la literatura vasca*. Donostia: Erein.

- ARCOCHA, Aurelie, OYHARÇABAL, Bernard, 2008: Siglo XVII. *Desarrollo y puesta en texto de las letras vascas septentrionales*.
- AULESTIA, G., 1992: Historiografía literaria vasca. *Sancho el Sabio*. 1992.2. 51–58.
- FRENK, Margit, 1982: »Lectores y oidores«: la difusión oral de la literatura en el Siglo de Oro. *Actas del séptimo congreso de la Asociación Internacional de Hispanistas*. Roma: Bulzoni, T. 1, 101–123.
- GARCÍA CARCEL, Ricardo, 1998: *Las Culturas del Siglo de Oro*. Madrid: Historia. 16.
- GENETTE, Gerard, 1969: *Figures II*. Paris, Seuil.
- GRAFENAUER, Ivan, 1920: *Kratka zgodovina slovenskega slovstva*. Ljubljana: Jugoslovanska tiskarna.
- GRAFENAUER, Ivan, 1973: *Kratka zgodovina starejšega slovenskega slovstva*. Celje: Mohorjeva družba.
- GRDINA, Igor, 1997: *Starejša slovenska nabožna književnost*. Ljubljana: DZS.
- GODZICH, Wlad, 1998: *Teoría literaria y crítica de la cultura*. Madrid: Cátedra; Valencia: Frónesis.
- GUILLÉN, Claudio, 1998: *Las múltiples moradas: ensayo de literatura comparada*. Barcelona: Tusquets.
- JUARISTI, Jon, 1987: *Literatura vasca*. Madrid: Taurus.
- KOS, Janko, 1977: *Pregled slovenskega slovstva*. Ljubljana: DZS.
- KRAVAR, Zoran, 1982: Pojam »barok« kao nadnacionalna književnopovijesna kategorija. *Umijetnost riječi Zagreb* 26. 1–2, 45–54.
- KRAVAR, Zoran, 1987: Barok kao potonulo kulturno dobro. *Obdobje baroka v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*. Obdobja 9. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- LASAGABASTER, Jesús María, 1987: Literatura vasca. *Letras españolas: 1976–1986*. Castilla, Madrid. 283–303.
- LOJOLSKI, Ignacij, 1991: *Duhovne vaje*. Ljubljana: Župnijski urad Ljubljana - Dravlje.
- KANIZI, Meter, 1991: *Catechismus 1615*. Celje: Mohorjeva družba.
- MARAVALL, José Antonio, 1990: *La cultura del Barroco: análisis de una estructura histórica*. Barcelona: Ariel.
- OLAZIREGI, Mari José, 2001: Literatura vasca Europa. Amado, V. M.; De Pablo, S. (ur.): *Los Vascos y Europa, Gasteiz, Sancho El Sabio*. 125–155.
- OLAZIREGI, Mari José, 2005: A Brief Introduction to Basque Literature. *Waking the Hedgehog. The Literary Universe of Bernardo Atxaga*. Reno (USA): Center for Basque Studies, University of Nevada.
- POGAČNIK, Jože, 1998: *Slovenska književnost 1*. Ljubljana: DZS.
- PREGELJ, Barbara, 1999: El kitsch en el Barroco castellano. *Verba hispanica* VIII. 71–100.
- SALABERRI, Patxi, 2002: *Iraupena eta lekukotasuna. Euskal literatura idatzia 1900 arte*. Donostia: Elkar.
- SEBASTIÁN, Santiago, 1989: *Contrarreforma y Barroco*. Madrid: Alianza.
- URQUIZU, Patricio, 2002: Aproximación crítica a la enseñanza de la literatura vasca. *Oihernart* 19. 145–154.
- WEBER, Max, 1988: *Protestantska etika in duh kapitalizma*. Ljubljana: ŠKUC; FF.